

ACC. N:R M. 15636: 1-16.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Gustaf Appelberg, Malmö*
Härad: *N. Åsbo* Berättare: *" " "*
Socken: *Oderljunga* Berättarens yrke: *f. d. ämneslärare*
Uppteckningsår: *1961* Född år *1878* i *Oderljunga*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Man och kvinna. s. 1-16.

N. No. 39

6/10-61

M A N OCH K V I N N Aolikheter i liv och arbete.

Nedanstående anteckningar gälla Oderljunga socken i Norra Asbo härad och kringliggande landsbygd och omfattar tiden från 1880 till nuvarande tid. Trakten är jordbruksbygd med skogsbruk. Inga herrgårdar finnas och endast ett fåtal mycket stora jordegendomar.

Män och kvinnor ha av ålder varit jämlika i denna gamla snapphanebygd. Visserligen voro ju kvinnorna ända in på 1900-talet politiskt och delvis ekonomiskt omyndiga och saknade rösträtt och valbarhet till kommunala och statliga tjänster, men detta påverkade icke männens behandling eller uppskattning av kvinnorna. Liksom ^{männ} av naturliga skäl i huvudsak svarade för det yttre och hårdare arbetet samt ekonomin, skötte kvinnorna hemmen med alla dess detaljarbeten och båda deras arbetsprestationer ansågos vara likvärdiga. De rådgjorde ofta med varandra om arbetets detaljer och fattade gemensamma beslut.

Några särskilda traditionella ceremonier eller förbud för respektive män och kvinnor att delta i något visst arbete eller

NM 39

vid umgänget könen emellan är mig icke bekant. Men om en man på 1880- och 1890-talen utförde t. ex. mjölkning, synad, diskning och liknande kvinnoarbeten, ansågs det kanske litet nedsättande för hans "manlighet". Numera utföres mjölkningen, där icke maskin användes, av männen, och att de hjälpa till med t. ex. diskning anses inte nedsättande. Om en kvinna utförde något typiskt mansarbete, ansågs hon vara duktig och käck.

Manliga egenskaper.

Mannen skulle helst vara reslig och kraftig och "se ut som en karl", med gott utseende, god hållning och ett trevligt och artigt uppträdande. Han skulle vara pålitlig, ordhållig och hjälpsam. stark och modig vid farliga situationer och om så behöfdes försvara kvinnor, barn och svagare individer. mot angrepp och lymmelaktigheter.

Med ovanstående egenskaper och ett trevligt yttre hade han säkert kvinnotycke.

Att vara påträngande och grov vid umgänget med kvinnor var ohöviskt. Att skryta med eventuella framgångar hos kvinnorna ansågs

tarvligt. I övrigt gällde samma hedersbegrepp för män och kvinnor.

Att visa ömhetsbetygelser mot sina närmaste ansågs naturligtvis aldrig skamligt, men sådant förekom väl inte så ofta utanför hemmet. Mot utomstående fick det väl räcka med en klapp på kinden eller axeln, ömmare smekningar skulle nog ha väckt ett visst uppseende. Folket här föreföll vara rätt återhållsamt med ömhetsbetygelser. Jag tror att en och annan såg förvånad ut, då man och hustru kysste varandra ute bland främmande.

För arbetet klädde sig naturligtvis mannen efter dettas art. Till finkostymen hörde nog ofta hatt och käpp. Kniv och klocka behövdes i regel dagligen. Skägg bars mest av äldre personer. De yngre hade ofta mustascher. Tatuering tror jag icke förekom alls. Smycken och prydnader användes mycket sparsamt utöver vigselringen och klockkedjan.

Att det skulle vara opassande för en man att syssla med blomster och örter har jag aldrig hört. Kloka gubbar och gummor ha icke förekommit här i bygden, men före sekelskiftet var det ganska vanligt, att en och annan vände sig till någon klok gubbe på annan

på 1880-talet var det i synnerhet till "Sandåkragubben", ort, för att få klarhet i någon dunkel omständighet, och de påstodo, att de fingo klart besked.

Någon, som skrev poesi inom socknen, hörde jag inte talas om, men den, som kunde göra bra grötrim eller en bra dryckesvers, ansågos duktig och intressant. Både män och kvinnor sjöngo gärna och ofta, oftast utan ackompanjemang. Numera hör man nästan aldrig sång under arbete eller vandring här i socknen. En och annan spelade drag-spel eller fiol och några av de rikare familjerna hade ju pianon.

Att männen hade särskilda möbler, platser eller rum, tror jag inte, såvida de icke behövde dem för sitt arbete. Husfadern hade naturligtvis sin bestämda plats vid matbordet och disponerade ibland ett av familjens rum för egen räkning som ett slags kontor.

Kvinnliga egenskaper.

Kvinnorna gjorde sig väl i allmänhet mera besvär med sitt utseende, klädsel m. m. än männen. Det kvinnliga idealet var naturligtvis, att hon var vacker, hade en välbildad kropp, ett älskligt, käckt, men icke alltför utmanande uppförande och var skicklig i alla kvinnliga arbeten och färdigheter, såsom matlagning, synad, bak,

tvätt m. m. samt hade förmåga att göra hemmet vackert och trivsamt.

Om en kvinna hade ovanstående egenskaper, såg bra ut och kunde prata och skämta på ett trevligt sätt, hade hon alltid karltycke.

Inom familjen voro väl alla ömhetsbetygelser passande, men en kvinnas ömhetsbetygelser mot en utomstående av ett eller annat slag väckte nog ett visst uppseende. Ömhetsbetygelser av mera vänskaplig art kvinnor emellan förekommo nog ibland.

Inom hemmet var kvinnans ställning och bestämmanderätt tämligen fast grundmurad. Vid tillställandet av bjudningar eller dylikt rådgjorde hon självklart med husfadern, men i allmänhet lade sig den icke i hennes arbete och skötsel av hemmet, om hon inte själv ansåg sig vilja diskutera någon detalj med honom. Naturligtvis hade husmodern nycklarna till förråd och utrymmen inom hemmet. Att de kvinnliga familjemedlemmarna voro fullt jämbördiga med de manliga var självklart, liksom att bröder och systrar voro jämbördiga och åto tillsammans. Någon särskild rangordning vid bordet förekom inte.

Utom hemmet var kvinnans ställning och anseende densamma

som mannens. Och liksom denne hade hon självklart frihet att rö-
ra sig och umgås med vem hon ville, hade tillträde var som helst
dit hon hade lust att gå. Att t.ex. ensam besöka en spritrestaurang
eller liknande lokal var inte förbjudet, men knappast lockande för
henne. Att bada ute var icke oanständigt för vare sig man eller
kvinna, om de hade baddräkt. I kyrkan suto män och kvinnor i oli-
ka bänkar i min barndom, men numera sitta de om varandra hur som
helst. Vid matbjudningar satt damen till höger om sin kavaljer,
men efter maten var det vanligt, att de flesta herrarna en stund
samlades för sig själv för att röka och dricka toddy. Att kvinnor
deltogo i stämmor o. dyl. förekom nog sällan, innan de en del år
efter sekelskiftet finngo rösträtt och valbarhet till kommunala
förtroendeuppdrag. Kvinnans ställning som änka och egendomsägare
ändrades icke på annat sätt än att hon fick ta hand om egendomens
skötsel.

klädd
för såväl män som kvinnor gällde väl beträffande såväl
som användandet av möbler och dylikt vad som i varje särskilt
fall var ändamålsenligt och några bestämmelser på grund av könet

i fråga om sådana detaljer har jag mig intet bekant. Att bära förkläde var rätt vanligt, särskilt under arbetet. Naturligtvis fick kvinnan bära håret bart, om hon fann det lämpligt, men ute hade hon vanligen "kläde" eller vid finklädsl Schalett. Att ha håret kortklippt förekom inte i den gamla tiden.

På kvinnans anständighet och heder hade man stora fordringar. En kvinna, som fick ett oäkta barn, bedömdes rätt hårt, mycket hårdare än den manlige partnern. För modern kunde det ibland bli rena tragedien. Ofta nekade fadern till faderskapet, och innan blodprov började användas som bevismedel var det vid en rättegång mycket svårt att få fram bevis för faderskapet. Vid halv bevisning hände det ofta, att mannen "svor sig fri" som man sade. d. v. s. att han begärde att inför rätten avlägga ed på, att han inte var fader till barnet. Modern, ofta medellös, fick då själv draga försorg om barnet, vilket medförde minskade möjligheter att arbeta och tjäna de nödvändiga existensmedlen. Ofta kunde hennes situation bli nästan förtvålrad. Några bidrag från det allmänna förekom icke på den tiden som det gör nu. Om en kvinna hade oäkta barn minskade det i

hög grad hennes utsikter att senare ingå äktenskap. Mannen bedömdes i sådana fall betydligt mildare.

Att kvinnan red eller sysslade med hästar ansågs ej opassande men förekom nog inte så ofta. hon kunde sköta vilka djur som helst, om hon ville, men oftast hade hon nog hand om kor, höns och kanske svin.

Att kvinnan skulle ha fallenhet för trolldom o. dyl., har jag inte hört talas om. Sådant tillhör väl häxprocessernas länge sedan svunna tid. talet om, att det betydde otur, om man mötte en gammal gumma, hörde jag inte på landet utan först, då jag kom till städerna. Ingen tycktes tro att möte, vare sig med man eller kvinna, betydde otur.

nyheter i klädsel och dylikt togs nog hastigast upp av kvinnorna.

rum eller liggplatser, särskilt avsedda för kvinnorna, vet jag ingenting om. Det ordnades väl som det bäst passade sig i varje särskilt fall. för kvinnliga tjänare fanns det i regel "pigkammare". Att bror och syster delade bädd tror jag icke förekom vid and-

ra tillfällen än då båda voro småbarn. rriarkammare har jag icke hört talas om.

Manliga yrken och sysslor.

Om ett yrke var ansett eller icke berodde väl i första hand på, hur det därtill hörande arbetet var samt den inkomst det erbjöd. Jag vet inget ärligt arbete, som var föraktat. I allmänhet hade nog de riktiga yrkesmännen, smeden, snickaren och skräddaren t. ex., mera anseende än drängen och lantarbetaren.

Mjölkning, matlagning, bärplockning och hörävsning voro typiska kvinnoarbeten, men ingen ansåg det opassande om männen deltog däri. Att männen vävde, sydde eller tvättade, tror jag icke förekom. Om en och annan manhaftig kvinna ibland utförde något karlarbete, skadade det inte hennes anseende. Om alltså det ena könet ibland utförde det andras arbete, ansågs det bara "duktigt". Av naturliga skäl utfördes i regel det tyngre och smutsiga arbetet av männen och det lättare av kvinnorna. Körslor och husbygge utfördes av männen. Råbodvistelse förekommer inte i denna del landet. Om en pojke hade lust att hjälpa till i köket med

t. ex. diskning, vattenhämtning eller med städning av rummen m. m., fick han gärna göra det och fick beröm. En pojke eller flicka, var för sig eller tillsammans, kunde valla vilka djur som helst. Att något visst arbete ansågs direkt menligt för en man eller pojke kan jag icke tänka mig.

Kvinnliga yrken och sysslor.

Det vanligaste kvinnoyrket utanför hemmet var nog på landet sömmerska och hushållerska. Något kvinnoyrke eller arbete, som var mindre ansett eller rent av föraktat, känner jag ej till. Vid sjukdomsfall och dylikt sköttes lämpligen vården av den sjuke av kvinnorna. Någon särskild kvinnlig läkekunskap har jag mig icke bekant, men genom sitt mjukare handlag och sina moderliga instinkter hade kvinnorna större anlag att förbinda ett sår och vid sjukdomsfall vårda och lugna en sjuk. Grävning i jorden, gödselspridning, linsådd och dylikt var ju typiskt karlarbete, men det hände ofta att kvinnorna deltog däri. Det låg nog närmast till att kvinnan som husmoder tillsåg, att dörrar och fönster voro stängda. I ladugården var det väl mest korna och hönsen, som sköttes av kvinnorna.

Att kvinnan deltog i körslorna tror jag var sällsynt. I matlagning, städning, tvätt m. m. fingo kvinnorna sällan hjälp av männen, men vid linbräkning och kanske bykning hjälpte männen till. vid slätter och bärgningen av skörden, potatisplockning m. m. arbetade män och kvinnor tillsammans. Lövtäckt förekom ej här mera.

Efter den normala arbetsdagens slut hade ju kvinnorna att diska och göra i ordning sängplatserna m. m. kvinnor i arbetslaget.

Om kvinnor voro med i ett arbetslag av män, umgingos de och pratade alldeles som då män och kvinnor träffades vid andra tillfällen. Språket och anekdoterna voro väl mindre grovkorniga än då endast män voro tillsammans. Några särskilda skämt eller traditionella bruk vid sådana tillfällen känner jag icke till.

vid arbetsfester och andra gillen voro väl oftast kvinnor med för att förhöja trevnaden, oavsett om de deltagit i arbetet eller ej. Om en man inträdde under en kvinnlig arbetsfest eller kaffejunta, tror jag inte, att kvinnorna reagerade på an-

nat sätt, än att samtalet blev litet mera allmänt och neutralt be-
tonat.

Vid barnfödsel.

Att maken eller någon annan man var närvarande eller hjälpte till vid ett barns födelse, tror jag icke kunde förekomma. Om barnmorskan var förhindrad att komma, försökte man få någon eller några äldre och erfarna väninnor att hjälpa till vid barnsörden, Maken och andra män, som under tiden kommo till hemmet, fingo naturligtvis uppehålla sig i något annat rum än där kvinnan låg.

Den, som bar barnet till dopet, kallades gudmor eller gudfar. Oftast var det väl en kvinna ur slakten eller vänkretsen. Som faddrar valdes oftast släktingar, men ibland också några goda vänner. Manliga och kvinnliga faddrar voro lika viktiga.

Vid bröllop.

Böneman tror jag inte anlätades här på orten. Frieriet ombesörjdes av kontrahenterna själva eller ibland av deras föräldrar. Några särskilda uppdrag eller sysslor förbehållna män eller kvinnor hörde jag inte talas om, lika litet som om utklädsel av man till kvin- 12

na eller tvärtom. Förberedelserna till bröllopfesten voro väl i regel desamma som till en vanlig familjefest. I städerna brukar ju den blivande brudgummen före bröllopet bli avfestad av sina vänner med "svensex", och det händer väl, att den blivande bruden ibland blir avfestad på samma sätt av sina väninnor, men detta bruk förekom inte här på landet. Efter bröllopsmåltiden brukade befolkningen samlas för att "skrika fram" brudparet. Man ropade unisont: "Brudparet fram" och då måste brudparet komma fram arm i arm och låta sig beskådas. Efter en stund ropade därefter folket: "Leve brudparet" och man hurrade fyrfaldigt. Även paren av marskalkar och tärnor ropades fram på samma sätt. Ofta blev brudparet framropat flera gånger. Någon bestämd plats för män och kvinnor tror jag icke man iakttog i bröllopgården. I kyrkan stodo paren av tärnor och marskalkar bakom brudparet och därefter respektive föräldrar och övriga gäster.

Vid begravning.

Liket brukade tvättas av kvinnorna, men rakades av männen. Män och kvinnor hjälptes åt att lägga den döde i kistan, som där

efter pryddes och smyckades av kvinnorna. Likvaka förekom icke här. Likkistan var lika för män och kvinnor. Om det samtidigt fanns flera lik samtidigt, fanns det ingen bestämmelse om, huruvida män eller kvinnor skulle jordfästas först. Jag tror, att de jordfästes i den ordning de kommit in.

kvinnor och män gingo hur som helst i sorgetåget. Någon särskild anordning på hästen eller på annat sätt, för att markera, att det var en man eller kvinna, som fördes till graven, förekom icke. klockringning var lika för män och kvinnor.

Vid helger.

Vid de större högtiderna uppdelade och skötte män och kvinnor sitt arbete som vanligt, men kvinnorna hade naturligtvis ojämförligt mera att göra än vanligt med alla förberedelserna till högtiden. Maken högg naturligtvis julgranen och ibland hjälpte han kanske kvinnorna att klä den. Skulle man ha majstång till midsommar, fick mannen hugga stängen, men kvinnorna och barnen plockade blommorna och band kransen. Tydor för det kommande ^{år} har jag icke hört talas om, inte heller om flickornas "drömgröt".

eller att pojkarna spådde för egen del. Till midsommar brukade både flickor och pojkar på midsommaraftonen plocka en bukett av vil-
da blommor och sova med den under huvudkudden, och trodde sig där-
igenom få drömma om sin tillkommande.

Ungdomens umgängesvanor.

Pojkar och flickor anordnade gärna gemensam dans och lek.
vid dansen skulle pojkarna bjuda upp. Men vid varje danskväll skul-
le det spelas en "damernas vals", varvid flickorna bjödo upp. Det
var vanligt, att pojkar och flickor överenskommo att träffas för
att leka och dansa. Jag tror inte, att varken pojkar eller flickor
tyckte det var roligt att leka ~~med~~ var för sig.

Pojkar och flickor gingo helst tillsammans till dans och
vid andra utflykter. Något hinder för att en pojke stämde möte
med en flicka för att gå ut och gå eller på annat sätt roa sig
fanns icke. Ibland gingo nog pojkar och flickor var för sig, men
~~men~~ jag tror nog, att de trivdes bäst tillsammans.

En flicka, som var alltför efterhängsen gentemot pojkarna,
fick nog litet dåligt rykte. Pojkarnas efterhängsenhet gentemot

flickorna bedömdes mildare.

På pojkar och flickor voro tillsammans, var nog tonen tämligen värdad och korrekt. Mellan enbart pojkar kunde nog tonen och språket bli grövre med sexuella anspelningar och svordomar. En och annan pojke skröt nog gärna om sin tur hos flickorna (oftast inbillad). Men en bra grabb, som verkligen hade flicktycke, teg oftast med sina framgångar. I stort sett var ungdomen bra. Att man låg i ladorna på sommaren vet jag ingenting om eller om något skämt vid sådana tillfällen. Att ungdomarna hittade på smeknamn och kanske öknamn på varandra, tror jag nog förekom, men jag minns inget exempel på sådana, som blev mera allmänt känt och använt. Om en flicka fick ett öknamn, som pekade på oanständighet, var det säkerligen obehagligt för henne. En yngling, som råkat få ett liknande öknamn, tog nog en sådan sak mera med ro.